

R. 1663 proniklo velké vojsko turecké na sev. Mor. k Zábřehu a širého okolí jakož i do Slezska. Trupy ty nebyly ukázněné a dovolovaly si rozličné výstřednosti. Z podepsané přísehy L. S. Lukasa-Hiebella v Zábřeze lze souditi, že Turci 10. II. 1664 byli v tomto městě a snad i v okolí. Pomocný sbor turecký, Tataři a kozáci mečem i ohněm pohubili mimo jiné též kraje v okolí Olomouce. Jen z Moravy a Slezska bylo posláno do otroctví 40 000 lidí. Nepřátelé byli však poraženi. Kořist v táboře nepřátelském byla tak veliká, že mnohý prostý vojín až 10 000 zl nakořistil. Činím tuto vzpomínu z tohotu důvodu: Když se stavěla mlékárna, bylo kopáno na zahradě Jindř. Novotného. Po této zahradě byla za starých dob vedena polní cesta podél nynější silnice, neboť při vykopávce nalezeny byly zbytky chvojnatých stromů, kterých se užívalo k upevnění cest na bažinaté půdě, též byly nalezeny ojezděné kameny, malé i velké podkovy. Jednu z nich má p. Novotný a jednu p. H. Smékal, ostatní po různu rozebrány. Dle náhledu nálezů mohou malé podkovy pocházet z této doby z koňů tatarských neb tureckých, velké z koňů domácích. V první polovině XVIII. st. postižena byla sev. Mor. nedodami živelnými a válečnými. Na jaře r. 1740 byla dlouhá zima a Sázava i Morava byly velice rozvodněny. Dne 23. IV. t. r. dostavila se hrozná bouře, která zničila v Zábřeze a 19 okolních dědinách mezi nimi snad i Rájec na polích plodiny a byla tak prudká, že louky byly kamením zaplaveny a stávající silnice zničeny. V létě byl kraj postižen 3 vel. bouřemi provázenými prudkým vichrem. Následkem těchto živelných pohrom sklizena byla jen 1/3 úrody jako v letech dřívějších. Aby neštěstí bylo dovršeno, vznikla I. slezská válka s Pruskem (1740 – 1742). Pruské trupy obsadily Slezko a r. 1741 se přiblížovaly na sev. Moravu. Rak. trupy musely před nimi ustoupit až k Šternberku, kde generál Browne založil velké vojenské skladiště, mimo to dal pokáčeti lesy na horách a utvořil záseky. Za ním přišel pruský polní maršál Schwerin s vel. vojskem počátkem prosince na Mor. a Fridrich II., král pruský zmocnil se Brna, celé Moravy a zřídil v Olomouci hlavní stan. Do Zábřeha vnikl regiment prince Morice z Anhaltu – Dessavy a usadil se ve městě i okolí s 35 vyššími důstojníky, 84 poddůst., 1400 muži a 370 koňmi. Po 3 dnech polovina odešla do Šumperka a ostatní do Prostějova. Každý muž dostal denně 2 M chleba, 11/2 M masa, při odchodu museli poskytovatelé bytu zásobiti každého vojína na 4 dny chlebem a masem. Zámek v Zábřeze a brány městské byly prus. vojskem střeženy. Z města nesměl nikdo bez prohlídky odejít, žádné dopisy nesměly se odesílati. Po 4 týdny muselo m. Zábřeh poskytovati vozatajstvu k přípraze koně. Panství bylo vyzváno, aby odvedlo na měs. únor 238 centů mouky, 80 c. masa, 1451 c. ovsy, 855 c. sena a rovněž tolik slámy a odvézti vše do Boskovic pod pohrozením ohněm a mečem. Pozdejší exekuční komando vojenské žádalo ještě více, ale když správa městská se bránila, že rozkazům nelze vyhověti, odpověděno jí, že město i okolní vsi obrátí v popel a úředníky přikovají do železných pout. Proto se rozkazu vyhovělo a ve 3 dnech doručeno 859 centů mouky, 5 850 měřic ovsy, 2 890 c. sena a rovněž tolik slámy. Mimo to uloženo složiti 18 867 zl výpalného, 44 mužů v nejkratší době postaviti k odvodu a 50 mužů odeslati k opevnění Olomouce. V Lanškrouně ležící regiment hrab. Götze dělal záseky u Čes. Třebové. Po krátkém čase byl však Lanškroun 1300 Prusy obsazen. Dne 9. května 1741 prošlo Leštinou 300 slavonců v noci a museli hned k tátenickému průsmyku odtáhnouti, tam ubytováno 400 husarů a v celku s ostatními 1 100 mužů. V tomto seskupení vojska u Tátenice dozvěděli se Prusové a proto Lanškroun opustili a odtáhli do Litomyšle, kam proti nim poslání husaři. Než však husaři do Litomyšle dojeli, Prušáci z města prchli hodinu před tím. Krajinou táhlo denně ke Kladsku mnoho rak. voj. oddílů, též za příčinou opevňování Olomouce jezdily celé kolony vozů tudy s palisádami (silné kůly), pilotami a s nákladem ostnatého kroví. R. 1742 plenili Prusové Moravičany kde odvedli 55 koní, pobrali vozy, hovězí a černý dobytek, drůbež, šatstvo z truhel a peníze, Šilperk byl 10. X. 1742 od Prušáků vydrancován a v popel obrácen. Dne 17. V. 1742 svedl K. Lotrinský bitvu u Chodusic s Fridrichem Pruským, ve které rak. vojsko poraženo a císař M. Terezie musila postoupiti Prusku hrabství Kladské a téměř celé Slezska. Za druhé slezské války (1744 – 1745) vznikly dne 8. X. 1744 pruské trupy z Lanškrouna do Mor. Třebové. Ačkoliv město mělo brány zavřené, bylo přinuceno složiti 400 dukátů výpalného a přes to bylo od Prušáků zpustošeno. Z Mor. Třebové táhlo prus. vojsko k Zábřehu na Šilperk, kde vypálilo kostel a 80 mužů postříleno. Dle opisu (*Speciesfacti*) nalézajícího se v archivu obec. úřadu v Krnově byla z t. vánky zachycena tato zpráva: Dne 9. X. 1744 po úplném zpustošení Mor. Třebové vtrhlo 270 husarů o 2. hod. odp. do Zábřeha, požádali ihned o 400 dukátů, jídlo, pití a povozy. Povozy byly ihned pohromadě, ale velitel žádal od purkmistra pokladnu, purkmistr na to odpověděl, že jí má primátor u sebe, ač věděl, že v ní není ani zlatka. Když velitel nepochodil, žádal, aby mu opatřili pokladnu knížecí vrchnosti. Když mu sdělili, že o té pokladně nic nevěděl, dal se dovésti k důchodnímu do zámku, jenž již přes půl roku ležel těže nemocen. Důchodní dělal právě toho dne poslední vůli, ale přes to zastával se purkmistra, že nemůže o pokladně vrchnosti nic vědět a plakal při tom hořce. Ale vše nadarmo. Purkmistr jménem Fr. Ilgner, řezník byl šatů zbaven, na rukách i nohách provazy svázán, na zem uvržen a od dvou husarů klacky zbit. Když mu bylo 160 ran vysázeno, velcí major rozkázal více mrtvému než živému důchodnímu, že musí purkmistra dáti k smrti utlouci. Potom dal purkmistrovi mezi nehet a maso zaraziti podkovák a tak na smrt zmoženého nechal ležeti. Po tomto ukrutném a nelidském jednání byla paní důchodní vyvedena pod sklepení s výhružkou, když zakopané peníze neprozradí, že jí bez studu šaty svážou nad hlavou a dostane 100 ran. Paní však se vyslovila, že jako manželka správcova o ničem neví, mezikm co husaři počali kopati a pokladnu hledati, s velkým sebezapřením a opatrností uprchla a skryla se. Proto se pomstili důchodnímu. Polomrtvý důchodní byl kleštem na prsou svírána a roubíkem na nohou tlačen tak dlouho až jim svůj vlastní míska s penězi vydal. Ostatní husaři ve 2 hod. odp. pustošili zámek, město, předměstí a okolní vesnice Krumpach, Nemili, Václavov a vše pokradli. Proběhli domy až desetkrát a kde nic nenašli, lidi nemilosrdně zbili, ztrýznili, svázali je provazy a nasadivše jim šavle na nosy a uši, hrozili jim vykleštěním. Ženám svlékli šat a které se nemohly ubránit, uvrhli na zem a svázavše jim ruce, nohama po nich šlapali. Z kostela odrazili všecky dveře, kalichy a stříbrné ozdoby s obrazů vyrabovali, porty z ornátů odtrhali a i hrobky otevřeli. Že toto vše na pravdě se zakládá, potvrzujeme svými podpisy a pečetí. Jako rádili Prusové v Zábřeze, podobně plenili i v ostatních sousedních vesnicích a dvorech, o tom však dokladů není. Lidé přišli o oděv a museli se šatů vlastně různých cárů dozebrávat nebo polonazí choditi a dobytek odváděti. Ze dvorů vyháněli dobytek do lesů. Tak zachovalo se vojsko z říše kázně a dobrých mravů k našemu lidu. R. 1745 musely rak. trupy vyklidit Kladsko a prus. Slezska a přišly do Zábřeha. Za příčinou ubytování kyrysaři usadili se v Zábřeze a okolních vesnicích. Po 27 denním pobytu odtáhli k Hodonínu. Téhož dne však přišlo nové vojsko a ubytovalo se opět v Zábřeze a okolí na 3 měsíce. Do okolních rybníků vycházelo denně 20 vojáků lovit ryby. Aby se dalším škodám zamezilo a vojsko ukáznilo, hostili zábřežští důstojníci pivem, vínem, zvěřinou, by si je naklonili. Když toto vojsko po 3 dnech odtáhlo, přišli noví kyrysaři s dvorním štábem podplukovníkem hrabětem Kolovratem, jenž se usadil v zámku zábřežském. Po odchodu posledního vojska byl r. 1745 uzavřen mír v Dráždanech. Následkem této války nemělo ještě ani v r. 1749 mnoho domů v Zábřeze svého majitele.

Válka 7letá. (1756 – 1763). Císař Marie Terezie nikdy nemohla oželeti ztrátu Slezska, které prus. králem Fridrichem II. násilně jí bylo urváno. Ve válce z té příčiny vzniklé přitáhl 5. V. 1758 generál Laudon proti Prušánům s mnoha tisíci vojska z Čech do Zábřeha kde zůstal do 8. V. t. r. Hora Laudonova, sev. od Pobuče, připomíná na jeho přítomnost. Za generálem Laudonem následoval v patách gen. Jahnus opět s několika tisíci vojska. Prusové se usadili v Úsově, odkud konali téměř denně pochody do okolí až k Zábřehu a plných 10 týdnů vycházely odtud ordonance do Kladské, kde ležel pruský armádní sbor, ale nepůsobil škod. Laudon r. 1758 zasadil Prusům ránu rozhodnou u Olomouce zaskočiv a zajav velký transport střeliva a potravin. Tu padlo 2000 nepřátel, 700 zajato a přes 3700 vozů s nákladem ukořistěno. Dne 2. VII. t. r. táhli Prušáci od Olomouce a zpustošili Třeštinu. Zdali se

tato válka dotkla též Rájce, těžko z nedostatku pramenů rozhodnouti. Poznamenávám jen, že Bedř. Portyš našel na dvoře u plotu v r. 1924 z blácenou dýmku z kameniny bez víčka s datem 1761, na níž jest vyznačen cikán hrající na kytaru, hledí vzhůru do zámku opatřeného vzadu hradbou. Kdo dýmku tu zde zanechal? Zda vojáci rak. či pruští těžko rozhodnouti. Zvláštní jest, že v tomto čase zpívají zde děvčata píseň přiléhající k obrazu na dýmce: „Hrá mladý cikán před zámkem na housličky tak něžně, až přišel lokaj s copánkem a vzal ho k paní kněžně“. Kadeřavé paruky, mašličkami ozdobené copy, paruk. sloh stavitelský byly ve válce 7leté v módě. Po bitvě 3 císařů u Slavkova dne 2. XII. 1805, ve které Napoleon porazil Rakouskou armádu a Rusy, vtrhli Francouzi a Rusi do země otevřené a zamířili k Úsovou a k Zábřehu žádajíce výpalné. Zábřeh musil 13 mužů vojensky vypraviti a vyzbrojiti. Písemné zprávy z té doby jsou velmi sporé. Mírem v Bratislavě 26. XII. 1803 učiněn byl konec raubířským vpádům do kraje zdejšího.

V revoluční době v roku 1848 – 1849 bojoval Josef Seidl pod vedením Windischgrätze v Uhrách proti revolučnímu vojsku Košutovu. R. 1859 podlehlo Rakousko útoku Sardinie na Lombardi. Vojska rak. utrpěla v červnu porážky u Magenty a Solferina. Mírem v Curychu byla největší část Lombardie postoupena Sardinii. Ve válce této bojovali z obce zdejší Ant. Balzárek a jeho synovec Ant. Balzárek, Ignác Hajslar, Jos. Tajmr a Jos. Rámet, Ignác Kruš, Fr. Hampl, Jos. Chlebníček. Pan Jos. Balzárek, starosta slyšel od svých předků vypravovati, že vojáci leželi u Verony za stálých deštů, následkem čehož byli velice znečištěni a hmyzem obtěžováni. Proto si zakládali ohně, na bidlech sušili si šaty a z těla v adamitském úboru jeden druhému kartáčem stírali vši do ohně. Poněvadž vojáci sloužili u různých pluků, nevěděli jeden o druhém, proto když se Hajslar s Tajmrem ve Veroně nenadále setkali, měli oba velkou radost. Po návratu si někteří občané rádi dobírali Rámeta a měli z toho rozkoš, když ho mohli poškádlit. Ant. Žák mu jednou v hostinci u Jányšů řekl: „Rámetu, tys prohrál Lombardi“. Ve starém od těžké práce shrbeném dělníku vzkypěla stará vojenská krev, vzpřímlil se, vyskočil a chtěl drážditi rozetnouti hlavu sekerou, kterou právě měl za pasem. Přítomní vědouce, že Žák učinil tak jen ze žertu, Rámetovi ovšem ruku zadrželi, aby možnému neštěstí předešli.

Válka s Pruskem v r. 1866 byla plodem soupeření Habsburků a Hohenzollerů o náčelnictví v Německu. Počala se v červnu a končila porážkou našeho vojska 3. VII. 1866 bitvou u Královského hradce. Velký podíl v rak. porážce měly pruské jehlovky, jenž střílely pětkrát rychleji než ručnice rak., nabíjené z předu a pak rak. taktykou útočití v sevřených řadách, jenž byly výborným terčem soustředěnému ohněm jehlovek. Války této zúčastnili se z obce Fr. Killar a Ant. Balzárek. V Rájci byli ubytování rak. huláni dílem po domech, dílem ve stanech v bývalé erbovní zahradě. Dobytka pro vojsko se zabíjel v domě č. 24 u Kaplů, kde bylo i vojenské skladiště. Lid vypravuje, že na horách u Lesnice, Leštiny a Hrabove očekávali příchod nepřítele dělostřelci. Prusové se však této pasti vyhnuli. Jakmile sem došla zpráva, že vojsko naše je poraženo, uprchlo vojsko z Rájce i ze Zvole, pěší šlo po dráze, jezdectvo po silnici k Mohelnici a Dubu. Nedlouho za nimi přišlo vojsko pruské, které se ubytovalo v Rájci přechodně, ve Zvoli ubytoval se armádní sbor pruský o 30 000 mužích. Za den poráženo pro ně as 36 volů, chudina dostala vnitřnosti, hlavy, nohy a pokud možno i krev. Za této války zavedeny zde noční hlídky. Jednoho dne konal hlídku K. Novotný s Vašíčkem, pojednou uslyšeli z dálky rachot. Šli po silnici k Rájčku a potkali důstojnického prus. osedlaného koně. Na rozkaz Novotného: „Halt“ kůň stanul a hlídači zmocnivše se ho, čekali na blížící se vozatajstvo. Když nález hlásili důstojníkovi, pokynul jim rukou, že si ho mají podržeti. Hlídači však tomu nechtěli rozuměti a vyčkávali až poslední vůz přijel, přivázali koně k němu a více se o osud jeho nestarali. Jednoho dne zabloudili sem 2 pruští pěšáci, kteří nemohli svůj pluk nalézt. Jakýs Řehák radil, aby je místní obyvatelé zabili. Nedošlo však k tomu, neboť rozzařený varovali před tímto činem z obavy, aby nepřítel dědinu nezapálil. Když sváželi hospodáři obilí, přijelo do obce tolik prus. vozatajstva, že nemohl nikdo po silnici jeti. K. Novotný sedě na voze s obilím požádal je, aby zavdali též zdejší chudině trochu vína, které sami statečně popijeli. Prusové nebyli lakoví a hodili mu na vůz 3 velké láhvě dobrého vína. Týž Novotný po odchodu vojska chtěje Prusům nahnati strach, vystřelil 5 ran z hmoždíře, což u nepřátele vojska v Postřelmově vyvolalo velký nepokoj. Na žádost občanstva dalšího střílení zanechal, by z toho nebyly vyvolány nepříjemné důsledky. V této válce byl tehdejší starosta Jan Loučný požádán rak. důstojníkem, aby poskytnul přípřež. Starosta se však zpečoval, avšak když mu důstojník pohrozil zastřelením, ihned náhled svůj změnil. Jeho syn Jan Loučný, Jan Smékal a Ant. Horný jeli na přípřež s voj. povozy k Lanškrounu. Když se přiblížila noc, sedli Loučný a Smékal na koně a ujeli domů, tak snadno a rychle se další přípřeže bez následků zhostili. P. Jindřich Novotný vypravoval, že po odchodu vojska honili zvolští obyv. po „Trávníce“ dobytek na pastvu, když dobytek dospěl na toto místo, číhal k nezaschlé ještě krvi, hrozně řval, nechtěl se dále dát hnáti a museli ho zaháněti domů. Následkem kongresu berlínského uloženo r. 1878 Rakousku, aby obsadilo Bosnu a Hercegovinu, kde proti panství tureckému chápali se pravoslavní Srbové zbraně. V létě a na podzim byla okupace provedena, nikoliv bez tuhých bojů s odporem mahomedánských Srbů. Při této okupaci účastnili se válečně Fr. Hroch a Petr Pěnička. Po okupaci povolání r. 1887 Tajmr Josef a Minář Jan k udřžování pořádku tamtéž, posledně jmenovaný zastával později nebezpečnou službu četnickou.

Různé obyčeje, výroční zvyky, slavnosti, zábavy a pověsti.

Poutě. Od nepamětných dob procházel každoročně procesí ze Slovácka do Vamberka v Kladsku. Za procesím jely 2 plachtové vozy, jeden pro těžší zavazadla, druhý pro „marody“. Poutníci s lokačkami naplněnými potravinami zde pravidelně odpočívali. Avšak as 3 roky před světovou válkou poutě ty sláblily až konečně ustaly nadobro. V polovině srpna putuje odtud mnoho lidí na „Grulich“ (Králíky). Místní blízké poutě konají se k sv. Antonínu paduánskému, sv. Petru a Pavlu a do kaple zasvěcené P. Marii u Lázní (Šubrtova kaplička). Starší bratři: Fr. Koruna, Fr. Deutsch, H. Smékal, Petr Bartoš a P. Štrampach je provázeli.

Pohřby. Pohřební průvod v černém úboru nese rozžáte svíce na znamení své víry v nehyboucí život a zastavuje se s rakví před křížem školy, z Teodorova u kříže vedle Diblíků. Při zastávce zvolený řečník (Fr. Klemš – Fr. Deutsch) promluví několik slov z evangelia a prosí přítomné, zdali někoho urazil,

o odpuštění. Pak se pomodlí s přítomnými za zemřelého a za toho, kdo touto cestou první kráčeti bude. Rakev s věnci buď nese nebo veze na obyčejné voze, bohatší používají i pohřební vozů, ale zřídka, podobně hudby. Chudé ženy zvou na pohřeb zač se jim dostává apanáže buď v penězích neb viktualiích. Po pohřbu pořádaly se trýzny (trachty – hostiny) pro muže a ženy odděleně, ale ve válce vše zaniklo. V lidu se zachovala zpráva, že za starých dob pochovávalo se u Diblíkového kříže, kde byly nalezeny lidské kosti. R. 1857 vyšetřila okr. komise, že sebevrazi v Rájci na hranicích kníž. lesa bývali pohřbíváni, nařídila proto, aby se tak činilo na hřbitově zvolském.

Svatby. Jest dosud zvykem, že starší osoba odevzdává u přítomnosti rodičů nevěstiných a hostů nevěstu ženichovi. Úkol ten konali moji předchůdci, a proto jsem i já musil po nějaký čas tuto morální funkci zastávat, později jsem tuto „čest“ předal jiným. Při tom odprošuje nevěsta své rodiče děkuje jim za výchovu. Bohatší svatby se dříve neobešly bez hlučné hudby, jezdilo se a dosud se jezdí v kočárech a vyleštění koně fábory opentlení mají postroj lesklý. Na cestě zpáteční jsou svatebníci u hostince zalíkáni, při čemž se jim zavdává „sladké“. Vybrané peníze za zavdanou se dříve propiely, nyní se věnuje část k účelům národním. Svatebníci se dívají v Zábřehu fotografovat. V nové době se někteří snoubenci dívají oddávati na úřadě neb u sv. Mořice v Olomouci. Ostatky. V poslední dny masopustu přestrojili se mladíci za maškary pitvorného vzezření a opatřivše pometly proháněli děti i mládež, která z toho měla nehoráznou radost přes to, že byla někdy až po uši zablácena. Hlavní úkol měl „Flíčkar“, někdy i na koni, jenž i o svatbách při zálibce hrál svou úlohu. V úterý odpoledne chodívala dle vypravování starých žen mužská chasa dědinou s muzikou vybíráti

voračku. Chodil s ní kominář, medvěd, rytíř, žid. Hudba spustila na dvoře a chasa vedrala se do jizby, kde s hospodyní a dcerami tančila. Medvěd rval a rytíř na koze pokoušel. Kominář prohlížel stavení i komínky a kradl kde co k snědku. Žid ukradené věci schovával do špinavého pytle. Potom žádal kominík honorář za vymetení komína, rytíř za mýto, medvěd za nesezráni. Vybranými penězi vyplatili hudebníky a nakradené potraviny v hospodě do půl noci při „hajdamáší“ snědli. I já jsem zastihl voračku ovšem v menší mříži. Později hráli voračku tím způsobem, že při tanci hudebníci vždy na malou chvíli zatrhlí a postižený musil zaplatiti. Nyní se voračka více netančí.

Smrtelná neděle. Staří předkové naši představovali si smrt jako strašidlo a výročně na tu neděli topili na znamení, že zima (obraz smrti) pominula, a jaro (obraz života) nastalo. Na tuto neděli nosívala děvčata smrt na dlouhé tyče a chodice po vsi zpívala: „Smrt nesem ze vsi“, když celou vesnici pochodiла, uvrhla smrt do rybníka.

Velikonoce. O velikonocích jest dávným zvykem, že v pašijový týden, když na zelený čtvrtok se po obřadech ve zvolském chrámu zaváží zvony, hrkají a klapají četní žáci ráno, v poledne, večer a v pátek o 3. hod a modlí se u křížů Anděl Páně. Každá obec má svou skupinu. V rádění se dlouho před časem umlouvají a zvolí si starostu, 2 radní a kostusa. Na Bílou sobotu časně ráno chodí po domech pro peníze a vejce, které si pak dle hodnosti rozdělí. V pašijový týden zvláště na Zel. čtvrtok myjí se lidé vodou proti proudu čerpanou v domněnce, že chráněni budou před nemocemi. Dívky mývaly se před východem slunce u potoka, aby byly zdravý a krásny po celý rok. Stařec Kolčava vypráoval mi, že nitě za dnů pašijových předené jsou zvláště pevné a oděv jimi šitý tak snadno se nerozpáře. Šlaháčka (šmekustr) jest dosud v pondělí a úterý velik. obvyklá.

Stavění máje náleží k jistým prostonárodním obyčejům, jež vykonávají se v květnu. V měsíci tomto chodívali mládenci do háje pro stromy májové, zdola až po korunu hladce mají oklestí, vršek zdobí a pak na návsi do země zarazí. Kromě toho též milenec některému mlademu děvčeti jej postavil u domu. Při kácení máje hraje hlavní úlohu myslivec, hajný a dřevaři. Zde se staví zřídka. Slavnost tato vztahuje se k věci jedné, k matce přírodě, kterou na jaře co blahoplodnou roditelku staré zvyky a obřady národní oslavují a končí tancem, zde již slavnost tato zanikla.

Oheň svatojánský. Zvláštní opojné kouzlo svatoj. večera táhlo duši žáků při pálení ohňů svatojánských 24. června. Ještě počátkem světové války pálili zde žáci a jinoši ohně v předvečer sv. Jana Křtitele na „Horách“ blíže sloupu se sv. Petrem a Pavlem. Sehnali staré rozbité bečky, odhozená po metla a založili oheň, při tom smolná koštata hořící házena do vzduchu. Svatojánský večer kouzel doby tajemné pozorovalo z dálky mnoho lidí, ve válce světové vše zaniklo.

Vozba krále a královničky. V pondělí svatodušní vozí chlapci krále, děvčata vodí královničku. Daleko široko nevím o podobném zvyku, jenž zde trvá již od nepaměti. Chlapci školou povinní vyhlédnou si hoška as 3-4 letého, jenž má být králem. Zárověň opatří si předčasně ruční vozík, ozdobí lipovými větvemi a květinami lučními i zahradními. Na hoře přes oblouky natáhnou bílý ubrus, na nějž křížem upevní barevné stuhy. Král sám je v bílých šatičkách a rovněž jedna stuha. Posadí pak krále do vyzdobeného vozíku. Menší hoši dělají koně. Jeden ze starších je pacholkem (řídí koně), druhý hlasatel, třetí poukač. Za silného zvonění jedou s králem od čísla k číslu. Před každým domem postaví se hlasatel na stoličku s šavlí stuhou ozdobenou v pravé ruce a recituje: „Héli, héli, poslouchejte, co se stalo v pondělí ráno na tom rejckém trávníčku. Honili jsme králička po horách, po dolách po patnácti kobylách. Patnáct kobyl jsme zmordovali, králička jsme nedostali. Králiček má 4 nohy a my jenom 2. A vy ráječtí hospodáři, hospodyně, máte-li co darovati, a nemáte-li co darovati, tedy do pšeničkyjeti a třikrát velkým bičem zašvihnouti.“ Po skončení zapráská poukač 3x bičem, načež se tzv. prosiči (všichni ostatní, kteří nejsou koňmi) hrnou do stavení a prosí o koláče, vejce a peníze. Když obejdou celou ves, vrátí se do domu, z něhož byl vzat král. Vejce prodají a v peníze se rozdělí, ke koláčům se jim obyčejně dostane káva, kterou jim majitelka prince královského uchystá. Děvčata upraví si též pentlemi a kvítím bíle oblečenou královničku (as 3-4 letou). Vodí ji pak také od domu k domu. Královnička se točí, při čemž děvčata zpívají: „Královnička, královna, mazanička mazaná, dejte ji, dejte ale lžíčku másla, aby se jí ta hubička spásala. Ještě jednou více, na nové střevíce, nechtěla nám choditi, museli jsme voziti na tom panském vozíku. Král jí volal, aby k němu přišla, nebyla tak pyšná, sama jediná. A ona nevyšla, poslala posla. Posel to správal a ji sobě namlouval, tu krásnou děvčku v zeleném věnečku sobě namlouval.“ Pochůzku skončí podobně jako chlapci. Již několik neděl před svátky se obojí umlouvají a chystají na toto staré privilegium. Připomínám toto: „Bedřich Portyš slyšel od své babičky vypravovati, že za starých dob býval králem nejstarší muž v obci, kterého dospělí sousedi vozili“.

Hra. Děvčata tu a tam v létě schází se ku hře, kterou jsem v žádné sbírce nenalezl. Sestoupí se do kola a vyvolí si některou, která se ve středu kruhu točí, při čemž zpívají takto: „Nebyla Anička (Mařenka, Boženka apod.) pyšná, pyšná, také k nám na hody přišla. Aničko, Aničko, poskoč si sobě, vyber si sobě za družičku, za nejstarší, která by se ti nejlépe líbila“. Na to vybere si v kruhu se nacházející děvče, tančí s ní a ostatní děvčata v kole pokračují ve zpěvu: „Hej mladé v kole, poskoč si sobě, poslední družičko zůstaň v kole“. Na to děvče, které bylo dříve v kole, spojí se s ostatními v kruhu a druhá tam zůstane. Tak se hra opakuje. Dne 11. VI. 1910 zastal jsem tyto 3 příspěvky pracovní komisi pro čes. národní písni na Moravě a ve Slezku k rukám předsedy: Leoš Janáček v Brně.

Hody slaví se zde druhou neděli v říjnu. Před touto nedělí 2-3 dny je na potoce mnoho dívek a žen. Drhnou lavy, almárky, police, posteče, škopky, putny, vály a válečky, umývají okna a dveře. Doma se smejí, bíl, čistí se podlaha až je vše v nejlepším pořádku. Chystá se drůbež, mouka na pečení, tvaroh, povidla, mák, zavařeniny. Domy připravují se k veselí, děvčata žehlí prádlo i šaty na hodovou zábavu, každá do nejlepšího úboru. Taneční rej při mnoha hostech z blízka i z dálka začíná v neděli odpol. a pokračuje v zmenšené míře druhého dne. Ve starých dobách slaveny byly hody až 4 dny, mládež školní mívala prázdroj po 2 dny ještě před několika lety. V nové době pořádá O. N. J. tuto zábavu a mívá z ní slušný příjem. Děti nakoupily si od kramářů bouchačky, píšťalky, harmoniky, bubínky, hodinky, kohoutky, žabky a vše zvučí v jednom hlaholu. Na kolotoči a houpačce baví se děti malé i velké a „flašinet“ je vesele provází. Cis. Josef II. ustanovil, aby posvícení za příčinou úspor konala se jedním dnem, ale nepochodil dobře, neboť slaví se „staré hody“ i „císářské“ též, ovšem s menším zájmem.

Běhání kohouta. Ještě v první polovině XIX. stol. bylo zde o hodech zvykem, že se slavila slavnost běhání kohouta. Na návsi uvázel se kohout za nohu a připevnil se ke kůlu, kol něhož mohl při hudbě volně pobíhat. Osoba se zavázanýma očima s holí v ruce měla kohouta udeřiti, tak střídal se jeden po druhém až kohout vzal za své. Tuto „ušlechtilou“ zábavu pamatovala ještě stařenka Penčová. Dle oznámení H. Smékala, učitele provádí se tato zábava ještě dosud v Jakubovicích a Karlově.

Stínání berana. V dřívějších dobách stínali zde o hodech berana. Mládenci v nár. krojích vodili ověnčeného berana po dědině, zastavili se v každém domě a zavádávali hospodáři a hospodyně koňalky. Když již obešli všecka stavení a za zavdanou nějaký groš sebrali, zastavili se na návsi, vyčili beranovi vše, co zlého udělal a odsoudili ho na smrt. Hudba zahrála smuteční pochod a zvolený kat utál beranovi hlavu. Dle zpráv starších lidí provádělo se stínání berana ještě před 50-60 lety pro zábavu tím způsobem, že mu kol krku uvázali silné dráty a stínači dána tupá šavle, aby mu hlavu utál. Úřady však proti této surovosti zakročily a zakázaly to. Stín této „zábavy“ zastal jsem ještě r. 1892. Ustrojení hoši i dívky jeli na ozdobeném voze pro berana do Zábřeha, kde ber. ozdobili a okrášlili pentlemi. Vrátilvše se s hudbou zbavili ber. všech ozdob a odsoudivše ho na smrt, odevzdali jej řezníkovi k za-

bití. Z masa připraven k večeři guláš pro účastníky, tancem vše zakončeno.

Na sv. Kateřinu pořádají děvčata as od 12 let pravidelně taneční zábavu.

Sv. Mikuláš začná chodit po klekání po domech, provází ho čert opásaný řetězem a hrachovinou. Opatřen berlou žádá děti, aby se modlily. Hodné děti podělí ovocem, cukrovím, nehodné potrestá prutem. Malým dětem nakládá se za okno.

Lucie. V tento den zahálí se jinoši v bílé roucho a jsouce opatření vařečkami, bodají koho mohou. Neposlušné děti strašívají rodiče slovy: Sebere tě Luca!"

Štědrý den. V tento den zachovávají dospělí přísný půst. S dítky navádějí se k postu se slibem, že uvidí zlaté prasátko. Děti, které se nepostily, strašívají: „Přinde na tě Perechta“, ačkoliv zde nechodí. Na oslavu narození Krista Pána střílejí jinoši a rovněž střílením probouzejí lid na jitřní. Dokud se pásal dobytek, troubíval pastýř a dostával koláče, vánočku neb peníze. V tento den kropívaly hospodyně dříve všecky kouty stavení svěcenou vodou, což se deje již zřídka. Po večeři štědrovečerní dávalo se po kousku vánočky koním, kravám, aby dobře dojily, slepicím, aby dobře nesly. K tomu dni druží se dle vypravování starých lidí některé pověsti. Hospodář s hospodyní netrpělivě čekali na toho, kdo první cizí do domu vkročil. Závisí na tom, jakého pohlaví bude čtyřnohý dobytek v příslušném roce vrhati mláďata. Za dávných dob rozžíhali hromničku a počínaje hospodářem a hospodyní jeden člen rodiny po druhém ji zhasínal. Komu vystupoval „čmad“ do výše, věstil zdraví, život, vlekl-li se ku dveřím, smrt. Též naslouchali hlasu dom. zvířat. Zařehtal-li kůň, zemře hospodář, zabučí-li kráva, hospodyně, ozve-li se houser, někdo z dětí, kohout-li zakokrhá, někdo z přízně. Svobodná chasa hází střevícem přes hlavu ku dveřím, komu se převrhne, brzy zemře, komu se obrátí špicí ku dveřím, odejde z domu, komu opatkem, zůstane doma. Též liji olovo a z ulitych forem dělají si úsudky pro budoucnost. Přilepí do dvou ořechových skořápek po hořící svíčce a pustí je na umyvatadle neb míse na vodu – jedna skořápká dívčina, druhá milencova, jedou-li lodky k sobě, dostanou se milenci za sebe, rozcházejí-li se, nebudou svoji. Též nabírala děvčata ze studně vodu. Potom ji měřila žejdlíkem. Měla-li sudý počet, vdá se, při lichém počtu zůstane na ocet. Dosud se někde v rodinách hrají karty a ořechy neb jablka.

Na Štěpána pacholci dosloužili a mají svobodu do Nov. roku, na Nový rok dívky dosloužily a mají svobodu do tří králů.

Na Jána vodívají mládenci děvčata na víno do Zábřeha. Též se až do počátku úřadování starosty J. Fričara uzavíraly obecní účty, načež se o nich v hostinci debatovalo.

Na tři krále chodíval „pan rechtor“ po domech a psával na dveře tříkrálovou svěcenou křídou písmena K + M + B + s přísluš. rokem. Ze Skaličky chodívají sem hoši za 3 krále přistrojení a zpívají vhodné koledy. Stará pí A. Žáková vypravovala mi násled. pověsti. Do domu Petra Štrampacha č. p. 10 přicházel často vodník a usadil se ve chlévě, po celou noc nepěkně ječel, domácí nemohli se ho nijak zbavit. Jednou tam přišel pocestný, kterého se tázali jak by se „wassermann“ mohli zbavit. Ten jim poradil, aby mu kupili nové vysoké boty a zavěsili je do chléva. Když tak učinili, dostavil se následujícího dne opět vodník a hrozně naříkal, že musí odcestovati. Druhého dne na to objevil se v pozdním večeru na dvoře bělouš. Hospodář chtěje ho zahnati, šlehal koně seč mohl, ale kůň se nehnul. Proto si poradil. Nakládal hnůj na vůz a odvázel ho běloušem po celou noc na důl až všechn vyvezl. Po té kůň zmizel. Když ráno hospodář procitl, měl opět všechn hnůj na dvoře. Tak se vodník pomstil. Za panství mírovského sloužila ve dvoře jakás zbožná dívka. Majíc tušení, že zemře, žádala, aby jí poslali pro kněze, by ji zaopatřil. Ostatní chasa se jí smála, že jest zdráva, ale ona od své žádosti neupustila. Poněvadž se nemohla kněze dočkat, šla se sama podívat zda duchovní již přijíždí. Když se kněze nedočkala, vrátila se domů a ulehla. Pozdě večer kněz přijel a nemocnou s Bohem usmířil. Nemocná zemřela a rozželi u ní voskovici. Poněvadž se páchaly v té době mnohé krádeže, museli domácí hlídáči choditi po dědině. Když přišli za pozdní noci k stavení Jányšovu (výměna) kde bydlela, podívali se hlídáči do okna a spatřili jak na mrtvé se odhalila bílá plachta a ona sednuvši utřela knot na hořící svíci. Potom ihned se zakryla a se skřízenýma rukama se položila do dřívější polohy – byla pochována. Když po mnoha letech byla mrtvola vykopána, spatřili na těle jen slabé a nepatrné porušení a v krajině srdeční malou červenou jako haléř velikou skvrnu podobající se srdečku. Kněží prý se vyslovili ve srozumění s olomouckou konsistoří, že až z rodu toho deváté koleno vymře, bude prohlášena za blahoslavenou.

Čím si lid pomáhal od nemoci – pověry. Od starých osob z doby dřívější slyšel jsem toto:

Prašivina. Nemocný byl pomazán kolomazí, na čež vlezl v adamitském úboru do mírně vytopené pece. Též rozmočili v octě kozí bobky a místa prašivinou postížená natírali třikrát denně, což měl být radikální a jistý prostředek. Na bolečky přikládali zaječí neb slepičí sádlo a stopařský klih. Lišej potírá se koňským mlékem neb šumem z hověz. masa a dá se olízati psovi. Na sbíračky, také „vředy“ přikládali vařenou pšen. krupici, jahelná kaše „flastrem“ teplým přiložená zmírňovala bolest, požvýkaný chléb s nesoleným máslem též dobře úcinkoval. Vlčí mlha se pozbyla, umyly-li se oči ranní rosou. Koho bolí oči, nosí agnústek a v uchu nosí zlatý šroubek neb hedvábnou nitku, čehož jsem sám vypozoroval, bolení očí mírnilo se též svěcenými kočičkami.

Zapálené oči umývaly se potoční vodou nabranou po proudu v pátek, když zvoní 3 hodiny. Kdo je bledý a nechutná mu jísti, sřežou mu kruh na uchu, funkci tuto prováděla zemřelá porod. asistentka Cecilie Štrampachová.

Psinu neb zimnici léčili tím, že pili do vůle podmásli. Uřknutý otírá se dolním okrajem košile. Žlátenicí stíženému má se z nenadání naplivnouti do očí. Strupy mazali sladkou smetanou až uschlly a odpadly. Proti kašli vařili pořezanou slámu ovesnou tak dlouho až odvar zčervenal, potom se pil. Ohnipara léčila se petrolejem, některí zase radili, že se nemá léčiti, neboť se jí čistí krev. Bolavé uši napařují heřmánkem – potom se vlahou vodou vystříkuji. Na děti a lidi chodila můra, která povstává z dětí, které matka odstaví a potom mu dá znovu pítí. Bolavá prsa od můry mazala se zvono-vou mastí neb česnekem. Lid pověřivý příčital tuto nemoc oblude ženské, která do uzavřeného bytu se dostává buď klíčovou dírkou neb nějakou skulinou. Když lehne na člověka, dostane svou pravou postavu a poznávají v ní obyčejně některou starou babu neb sousedku. Aby děti byly před můrou bezpečny, kreslili na kolébce u hlavy i u noh muři nohu jedním tahem. Ščukavku léčili tím, že postížený zatajil dech a někdo jiný bouchne ho do zad, aby se lekl. Proti božci u malých dětí vařívali netřesk a odvar jím dali pítí. Při dětských souchotách svařili několik druhů rostlin, v jichž odvaru se muselo dítě po 3 dny koupati, potom se odvar v hlíněném hrnci odnesl na rozcestí, kde se jím o zem uhodilo. Aby se odstranily bradavice, našla se na poli kost, která se požehnala 3 kříži, touto kostí se pak udělaly 3 kříže nad bradavicemi, které zmizely. Slýchal jsem sám od lidí i dětí vyprávěti pověry o „fajermanech“ (ohnivých mužích) i o světlíkách, o nichž si lid vykládal, že jsou to duše nešťastníků, kteří ve stavu ohnivém po zemi bloudí.